

М. В. Бодрецький,

к. е. н., докторант, Київський національний університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0003-0297-0708

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.9.69

ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

M. Bodretskiy,

PhD in Economics, Doctoral student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

SENSE CHARACTERISTIC AND FEATURES OF ACTIVITIES OF BANK INSTITUTIONS OF UKRAINE AS ECONOMIC SUBJECTS

У статті наведено результати дослідження змістовної характеристики та особливостей діяльності банківських установ України як суб'єктів господарювання. Зокрема проаналізовано питання обумовленості змістовної характеристики діяльності банків вимогами законодавства України. Встановлено, що банківські установи діють в умовах досить жорсткого законодавчого та нормативного регламентування їх діяльності з боку регулятора банківського ринку — Національного банку України. Це значною мірою й визначає діяльність банків. Банки можуть надавати лише банківські й фінансові послуги та здійснювати іншу діяльність виключно з переліку визначеного законом. У ході дослідження визначено позитивні та негативні наслідки такої жорсткої регламентації діяльності банків. Окрім того, виявлено деякі невизначеностей, що трапляються в трактуванні законодавчих вимог у тому числі й Національним банком України.

The article presents the results of a study of the semantic characteristics and characteristics of the banking institutions of Ukraine as business entities. A two-tier banking system has been created in Ukraine, consisting of the national bank of Ukraine and other banks. Today, there are 76 banks in Ukraine, of which 5 banks partial or full ownership of the government, 21 banks are part of foreign banking groups, 50 banks are banks with private capital. In addition to the above classification, the National Bank of Ukraine can classify (identify) a bank as specialized, which entails a change in the requirements for such a bank. Also, the National Bank of Ukraine determines systemically important banks, which can be provided with increased attention. During the study, the issues of conditionality of the semantic characteristics of the activities of banks by the requirements of Ukrainian legislation were analyzed. It has been established that banking institutions operate under conditions of rather strict legislative and regulatory regulation of their activities by the regulator of the banking market — the National Bank of Ukraine. A special law governing the activities of banks in Ukraine is the Law of Ukraine "About Banks and Banking" dated December 7, 2000 No. 2121-III. The law takes precedence over general legislation and banks of Ukraine fulfill the requirements of general legislation only if they do not contradict the requirements of a special law. The National Bank of Ukraine regulates the legal form of banks, the principles of creation, activities, reorganization and liquidation of banks. There are requirements for the bank management system, bank managers and their owners. This largely determines the activities of banks. Banks can provide only banking and financial services and carry out other activities exclusively from the list specified by law. Also, banks should inform the National Bank of Ukraine on a number of events. The study identified the positive and negative consequences of such strict regulation of banks. In addition, a number of some uncertainties were found that are encountered in the interpretation of legislative requirements, including the National Bank of Ukraine.

Ключові слова: банк, діяльність банку, банківське законодавство, регулювання діяльності банків, управління банком, функції банків.

Key words: bank, bank activities, banking legislation, regulation of banks, bank management, functions of banks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Банківські установи України є суб'єктами господарювання, що мають дещо специфічні властивості. Актуальним питанням є визначення змістовної ха-

рактеристики та особливостей діяльності банківських установ України як суб'єктів господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Банки України перебувають під постійною підвищеною увагою дослідників та науковців, значну увагу пи-

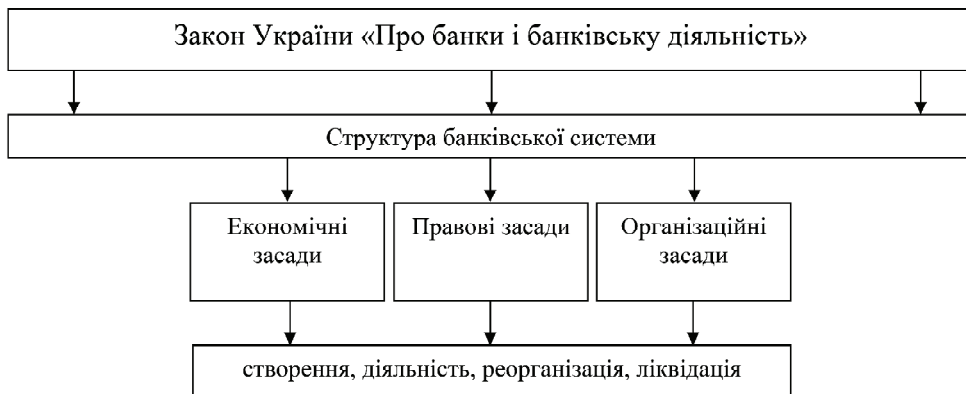

Рис. 1. Основні напрями, що визначаються

Джерело: розробка автора.

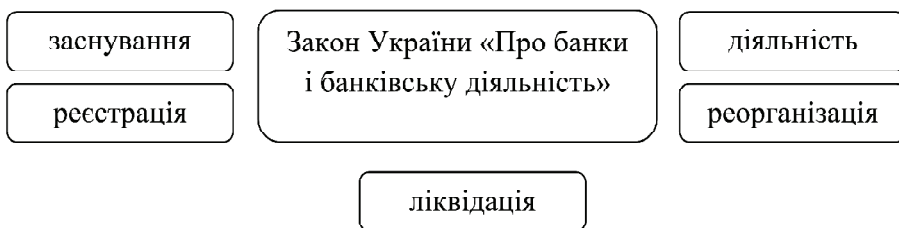

Рис. 2. Сфери застосування Закону України "Про банки і банківську діяльність"

Джерело: розробка автора.

танням визначення змістовної характеристики та особливостей діяльності банківських установ України як суб'єктів господарювання приділили у своїх дослідженнях М.В. Дубина [1], О.В. Гасій [2], М.В. Корнеєв [3], О.В. Надьон [4], С.В. Школьник [5] та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Спираючись на актуальність питання визначення подальшого розвитку фінансового ринку і банків України можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у визначенні змістовної характеристики та особливостей діяльності банківських установ України як суб'єктів господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Банківські установи України є господарюючими суб'єктами, що створені у відповідності до Закону України "Про банки і банківську діяльність" [6]. Зазначений закон є основним законодавчим актом, що регулює діяльність банківських установ в Україні. Основні напрями, що визначаються Законом України "Про банки і банківську діяльність" наведено на рисунку 1.

Метою Закону України "Про банки і банківську діяльність" є:

- правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні;
- створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку;
- забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків;
- створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника.

Сфери застосування Закону України "Про банки і банківську діяльність" наведено на рисунку 2.

Банківська система України дворівнева, тобто складається з Національного банку України та інших банків. До банків фактично прирівняні філії іноземних банків. Водночас вимоги до філій іноземних банків практично ідентичні вимогам до українських банків, за винятком того, що для банківської установи нормативні вимоги

висуваються до наявного статутного капіталу, а для філії іноземного банку необхідно сформулювати приписний капітал, який повинен бути наданий у вільно конвертованій валюті, та того, що у випадку реєстрації філії іноземного банку такий іноземний банк надає зобов'язання відповідати по всіх зобов'язаннях створеної ним філії. Вимоги до розмірів зазначених видів капіталу однакові. Беручи до уваги вимогу Закону України "Про банки і банківську діяльність" про повну відповідальність материнського банку по зобов'язанням своєї філії іноземні банки, розуміючи всі ризики, відкривають в Україні окремі банки (або купують уже наявні), але не філії, тому що за такі установи, як окремі банки вони не несуть відповідальності в повному обсязі його зобов'язань. І на сьогодні, на скільки це відомо автору, жодної філії іноземного банку в Україні не було відкрито.

Закон України "Про банки і банківську діяльність" визначає основні терміни, що використовуються в

ньому та дає ряд визначень, зокрема визначення поняття "банк", який є "юридичною особою, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків". З наданого у Законі України "Про банки і банківську діяльність" визначення випливає, що банком є лише визначеним способом зареєстрована юридична особа. Реєстрація здійснюється у спеціальному реєстрі — Державному реєстрі банків.

Визначення поняття "Державний реєстр банків" наведено в цьому ж законі і наведено у такій редакції: "Державний реєстр банків — реєстр, що ведеється Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків".

У разі пошуку "Державного реєстру банків", як бази даних, пошуковець може потрапити до "Довідника банківських установ України, які мають банківську ліцензію" [7]. У довіднику міститься інформація про всі українські банки, яких на теперішній час налічується 76. Також на сайті Національного банку України можна знайти визначення самого терміну "Державний банківський реєстр", з посиланням на Закон України "Про банки і банківську діяльність" [8]. Однак, хоча на перший погляд це дещо дивно, на інформаційному ресурсі Національного банку України не вдалось знайти інформацію про те, чи базується "Довідник банківських установ України, які мають банківську ліцензію" на даних "Державного банківського реєстру", є ці два поняття тотожними чи ні, а також не знайдено інформації про те як саме потрапити саме до "Державного банківського реєстру". Навпаки, Національним банком надається пояснення, що зазначений довідник наведено виключно для інформаційних цілей і він не є "Державним реєстром банків".

У Законі України "Про банки і банківську діяльність", який фактично є спеціальним законодавчим актом, який регулює діяльність банків, надано широкий перелік спеціальних термінів та встановлено змістовні характеристики та особливості діяльності банківських установ України. Так, банки можуть створюватись виключно у формі акціонерного товариства та кооперативного банку. В практиці всі наявні банки є акціонерними товариствами.

Банки в Україні є незалежними, однак за ними здійснюється контроль, регулювання та банківський нагляд з боку регулятора банківського ринку — Національного банку України, який встановлює вимоги до банків, розподіляє їх за групами, надає статус спеціалізованого банку, визначає системно важливі банки.

Згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" діють і державні банки, які визначені як такі банки, капітал яких на 100 % належить державі України та єдиним акціонером такого банку є держава. У наглядній статистиці Національного банку України, до якої входять такі дані: основні показники діяльності банків, економічні нормативи, активні операції банків, пасивні операції банків, балансові звіти банків, кількість структурних підрозділів банків, загальні показники державних банків окремо не визначено. В звіті "Згруповані балансові залишки" визначено три групи банків: банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп та банки з приватним капіталом. З 76 банків, що діють в Україні на сьогодні, 5 банків частково або повністю належать державі, 21 банк входить до складу іноземних банківських груп, 50 банків є банками з приватним капіталом. До першої групи (банки з державною часткою) віднесено такі банки, які згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" є державними та такі, які частково належать державі (до таких, наприклад, можливо віднести АБ "Укргазбанк"). До державних банків висувається ряд додаткових вимог.

Учасниками банку можуть бути фізичні, юридичні особи та держава (учасники цивільних відносин). До власників істотної участі (учасників банків) висуваються підвищені вимоги щодо їх репутації та фінансово-майнового стану. Банк обов'язково несе в своїй назві слово "банк" та вказівку на організаційно-правову форму. Водночас лише ті юридичні особи, що мають банківську ліцензію (zareєстровані Національним банком України) мають право використовувати слово "банк" у своїй назві (виключення можливі лише для міжнародних організацій).

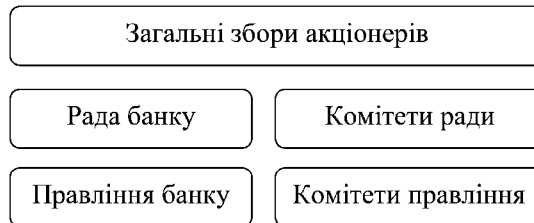

Рис. 3. Органи управління банку

Джерело: розробка автора.

Законом України "Про банки і банківську діяльність" регламентується система управління банків. Органи управління банку наведено на рисунку 3.

Законом України "Про банки і банківську діяльність" чітко визначено повноваження всіх органів управління банку. Водночас встановлено вимоги до виключних компетенцій, складу органів управління, керівників банків (їх репутації та професійного рівня), обов'язків та відповідальності керівників банку та органів його управління.

Законом України "Про банки і банківську діяльність" визначено вимоги до створення в банках системи внутрішнього контролю, системи управління ризиками та підрозділу внутрішнього аудиту. Банки повинні інформувати Національний банк України про події, що є важливими для цілей банківського нагляду.

Види діяльності, що може здійснювати банк, жорстко регламентовані законом. Банк може здійснювати: банківські послуги, фінансові послуги, вести іншу діяльність (але з переліку чітко визначеного Законом України "Про банки і банківську діяльність"). У разі впровадженні нового виду діяльності або наданні нового виду послуг банк повинен проінформувати про це Національний банк України заздалегідь. Змістовна характеристика та особливості діяльності банківських установ України, виходячи з обмежень накладених законодавством, наведено на рисунку 4.

Рис. 4. Змістовна характеристика та особливості діяльності банківських установ України

Джерело: розроблено автором за джерелами [6; 9].

Як видно з рисунка 4, банки здійснюють лише чітко визначений перелік видів діяльності. Банкам заборонено вести ризикову діяльність, що може загрожувати інтересам вкладників та інших кредиторів. Банкам прямо забороняється вести діяльність у сфері матеріального виробництва або торгівлі, здійснювати страхування. Водночас банки можуть торгувати пам'ятними чи ювілейними монетами та виступати посередником між страховими компаніями та страхувальниками.

До банків висувається досить багато вимог. Так, усі операції повинні забезпечуватись методологічною базою, фіксуватись у спеціалізованих інформаційних системах (традиційно такі системи мають назву "операційний день банку" або ОДБ), банки чи не єдині суб'єкти господарювання, що зводять баланс кожного дня і спрямовують його до Національного банку України також на щоденній основі.

Банківські установи діють на специфічному банківському ринку, який у свою чергу є частиною фінансового ринку і виконують функції, притаманні цьому ринку. Функції фінансового ринку включають:

- мобілізацію тимчасово вільних фінансових ресурсів;
- розподіл акумульованих вільних коштів;
- прискорення обороту капіталу (активізація економічних процесів у державі);
- забезпечення умов для мінімізації фінансових ризиків.

Мобілізація фінансових ресурсів відбувається за рахунок залучення коштів населення та суб'єктів господарювання. Таке залучення відбувається зазвичай на депозитні рахунки. Водночас частина залучених коштів може знаходитись на поточних рахунках клієнтів. Депозитні рахунки забезпечують меншу рухливість накопчених коштів і можливість їх вкладення у середньострокові та довгострокові проекти. Розподіл акумульованих коштів значною мірою відбувається шляхом надання їх у вигляді кредитів фізичним особам та суб'єктам господарювання. Кошти можуть також вкладатись у цінні папери. Діяльність по накопченню та перерозподілу коштів призводить до прискорення обороту капіталу і активізації економічних процесів. Мінімізація фінансових ризиків сприяє забезпеченню банківського нагляду та організації роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

ВИСНОВКИ

З проведеного дослідження витікає, що змістовною характеристикою діяльності банківських установ України як суб'єктів господарювання є те, що вони, використовуючи інструментарій з переліку банківських і фінансових послуг та чіткого переліку інших видів діяльності, функціонують в інтересах власників з урахуванням прав та інтересів вкладників та інших кредиторів. Особливістю діяльності українських банків є те, що банки є вузькоспеціалізованими установами, що здійснюють досить обмежений перелік видів діяльності та перебувають під підвищеним контролем регулятора банківського ринку. Вузька спеціалізація банківських установ спрямована на підвищення професіоналізму. Однак обмеження можливостей банків вести більш широкий спектр видів діяльності потенційно призводить до звуження можливостей з отримання прибутків та забезпеченню життєздатності банківських установ. Підвищений контроль, що здійснюється по відношенню до діяльності банківських установ з боку Національного банку України, сприяє мінімізації ризиків, що несе в собі така діяльність. Однак зарегульованість створює обмеження можливостей банківських установ у створенні нових продуктів та освоєнні нових видів діяльності, а необхідність постійного звітування й проходження всіляких перевірок та надання пояснень призводить до підвищення собівартості надання фінансових послуг за рахунок необхідності підтримання досить значного штату фахівців, діяльність

яких спрямована на взаємодію з Національним банком України. Також значною мірою банки здійснюють посередницьку діяльність, яка є корисною для економіки в цілому, але несе в собі значний рівень ризику.

Література:

1. Дубина М.В. Розвиток ринку фінансових послуг України на основі формування інституту довіри: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Чернігів, 2018. 41 с.
2. Гасій О.В. Регіональна банківська система та механізм її функціонування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Чернігів, 2016. 21 с.
3. Корнєєв М.В. Дисбаланси руху фінансових ресурсів в економіці: особливості виникнення та накопичення. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 10. С. 57—62.
4. Над'юн О.В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. 20 с.
5. Школьник С.В. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / за заг. ред.: І.О. Школьник, І.І. Рекуненка. Суми: СумДУ, 2017. 343 с.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 10.08.2019).
7. Сайт НБУ. Довідник банківських установ України, які мають банківську ліцензію. URL: <https://bank.gov.ua/control/bankdict/banks> (дата звернення: 10.08.2019).
8. Сайт НБУ. Державний реєстр банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123286 (дата звернення: 10.08.2019).
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 10.08.2019).

References:

1. Dubyna, M. V. (2018), "Development of the financial services market of Ukraine based on the formation of the institute of trust", Ph.D. Thesis, Economy, Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine.
2. Hasiy, O. V. (2016), "Regional banking system and mechanism of its functioning", Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine.
3. Korneyev, M. V. (2015), "Imbalances of movement of financial resources in the economy: features of emergence and accumulation", Investytsiyi: praktyka ta dosvid, vol. 10, pp. 57—62.
4. Nad'on, O. V. (2017), "Administrative and legal support of financial security of Ukrainian banks", Ph.D. Thesis, Economy, National University of Internal, Kharkiv, Ukraine.
5. Shkol'nyk, S.V. (2017), Problemy i perspektyvy rozvytku finansovoyi systemy Ukrayiny: monohrafiya [Problems and prospects of development of the financial system of Ukraine: monograph], SumDU, Sumy, Ukraine.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "About Banks and Banking", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 05 Aug 2019).
7. National Bank of Ukraine (2019), "Directory of banking institutions of Ukraine with a banking license", available at: <https://bank.gov.ua/control/bankdict/banks> (Accessed 05 Aug 2019).
8. National Bank of Ukraine (2019), "State Register of Banks" Available at: https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=123286 (Accessed 10 august 2019).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (accessed: 10 august 2019).

Стаття надійшла до редакції 23.09.2019 р.